

Галабурда Н. А.,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА НА ВНУТРІШНЄ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

THE IMPACT OF INTERNATIONAL CRIMINAL LAW ON DOMESTIC CRIMINAL LAW OF UKRAINE

У статті проаналізовано аспекти системи міжнародної кримінальної юстиції, розглянуто проблеми імплементації норм міжнародного кримінального права у кримінальне законодавство України, питання про співвідношення міжнародного і внутрішньодержавного кримінального права.

Ключові слова: міжнародна кримінальна юстиція, імплементації норм, внутрішньодержавне право, Європейські конвенції, кримінальні злочини, кримінально-правова система держави.

В статье проанализированы аспекты системы международной уголовной юстиции, рассмотрены проблемы имплементации норм международного уголовного права в уголовное законодательство Украины, вопрос о соотношении международного и внутригосударственного уголовного права.

Ключевые слова: международная уголовная юстиция, имплементации норм, внутригосударственное право, Европейские конвенции, уголовные преступления, уголовно-правовая система государства.

This article analyzes the aspects of the system of international criminal justice and considers the problems of implementation of international criminal law in the criminal legislation of Ukraine, the question of the relationship between international and domestic criminal law.

Key words: international criminal justice, Implementation of standards, domestic law, European Convention, criminal offenses, criminal-legal system of the state.

Участь більшості держав у процесі формування системи міжнародної кримінальної юстиції, зокрема підписання і ратифікація понад у 120 країнах Римського статуту Міжнародного кримінального суду, виявила їх неготовність до відмови від суверенного права здійснювати кримінальне правосуддя, що надає особливого значення внутрішньодержавним процедурам, спрямованим на реалізацію положень актів міжнародного кримінального права у кримінальному законодавстві.

У ряді країн було проведено комплексне реформування внутрішньодержавного законодавства, включаючи конституційне, кримінальне, кримінально-процесуальне. Процес створення норм міжнародного кримінального права істотним чином відрізняється від законодавчого процесу: норми міжнародного кримінального права створюються найчастіше фахівцями в галузі міжнародного гуманітарного права, прав людини, загального міжнародного права й оформлюються у вигляді міжнародних договорів, рідше – у вигляді міжнародних звичаїв. За структурою норми міжнародного кримінального права також не схожі з кримінально-правовими нормами. Регламентація ступеня відкритості кримінально-правової системи держави для прийняття норм міжнародного кримінального права здійснюється здебільшого на рівні конституційного та кримінального законодавства.

Тому особливої актуальності набуває комплексне дослідження не тільки українського, але, насамперед, зарубіжного досвіду розробки імплементаційних процедур, оцінка факторів, що впливають на створення тієї чи іншої модельно-логічної схеми реалізації норм

міжнародного кримінального права в рамках кримінально-правової системи конкретної держави, умовно позначеної в дослідженні як «модель імплементації», аналіз зарубіжного кримінального законодавства в частині, що стосується регламентації механізму імплементації норм міжнародного кримінального права. Перерахованими вище обставинами визначається актуальність теми статті та її вибір автором.

Метою статті є комплексне вивчення проблеми імплементації норм міжнародного кримінального права в кримінальне законодавство України, аналіз і оцінка способів імплементації, що застосовуються в зарубіжних країнах, а також вивчення специфіки імплементації норм міжнародного кримінального права в кримінальне законодавство України.

Аналіз динаміки зміни нормативної та інституційної складових частин міжнародного кримінального права дає змогу охарактеризувати дану комплексну галузь як складну систему, що саморозвивається та активно взаємодіє з національними кримінально-правовими системами в процесі імплементації. Розроблення ефективних моделей імплементації норм міжнародного кримінального права, яке відбувається як на міжнародному, так і на національному рівнях, варто розглядати як особливий етап розвитку міжнародного кримінального права та вітчизняного кримінального права.

Національно-правова імплементація норм міжнародного кримінального права визначається як процес реалізації в рамках кримінально-правової системи положень актів міжнародного кримінального права, який здійснюється державними органами загальної

та спеціальної компетенції в порядку, встановленому внутрішньодержавним законодавством, за допомогою прийняття нового, зміни та (або) доповнення чинного законодавства, а також створення необхідних контрольних механізмів виконання норм і приписів, які знайшли відбиття у внутрішньодержавному законодавстві, з метою дотримання прийнятих державою міжнародно-правових зобов'язань.

Під час конструювання моделі імплементації норм міжнародного кримінального права в кримінальне законодавство України обов'язково варто враховувати наявність у ній двох структурних елементів: нормативної та організаційної складових частин механізму національно-правової імплементації, які, як свідчить проведене дослідження, є загальними для всіх моделей імплементації норм міжнародного кримінального права, розроблених у зарубіжних країнах, що належать до різних правових сімей: англо-американської (Великобританія, Канада); романо-германської (Франція, Німеччина), скандинавської (Швеція). Водночас необхідно взяти до уваги досвід зарубіжних країн у частині регламентації процедури попередньої оцінки відповідності чинного кримінального законодавства ратифікованим актам міжнародного кримінального права з метою виявлення обсягу необхідних змін, системного підходу до процесу імплементації та використання прийомів законодавчої техніки, що дають змогу за необхідності звертатися до текстів актів міжнародного кримінального права, на виконання яких були прийняті кримінально-правові норми.

Спосіб національно-правової імплементації, який передбачає зміну, доповнення чинного законодавства, прийняття нового законодавства з метою реалізації положень актів міжнародного кримінального права з урахуванням особливостей кримінально-правової системи, принципів побудови галузевого законодавства та специфіки законодавчої техніки, пропонуємо позначити терміном «перетворення» або «перетворення національного законодавства». Враховуючи той факт, що цей спосіб найчастіше застосовується під час імплементації норм міжнародного кримінального права в кримінальне законодавство зарубіжних країн, оскільки дає змогу забезпечити виконання міжнародних зобов'язань держави у сфері боротьби зі злочинністю і зберегти необхідну ступінь суверенності держави у вирішенні питання про обсяг і зміст змін у кримінальний закон, видається доцільним здійснювати імплементацію норм міжнародного кримінального права в кримінальне законодавство України у спосіб перетворення.

У законодавстві України на сьогодні вбачається пропуск у регламентації порядку включення до Кримінального кодексу України ратифікованих Конвенцій Організації Об'єднаних Націй та Ради Європи у боротьбі з міжнародною і транснаціональною організованою злочинністю, корупцією і тероризмом, які набули чинності. Як вже згадувалося, відповідно до Конституції України, загальновизнані принципи і норми міжнародного права та міжнародні договори є складовою частиною її правової системи. Водночас, якщо міжнародним договором України встановлені

інші правила, ніж передбачені законом, застосовуються правила міжнародного договору. Щодо міжнародного кримінального права, це положення стосується, в першу чергу, договорів відповідальності осіб, що володіють імунітетом, про видачу осіб, які вчинили злочини, іншій державі. Кримінально-правові санкції за окремі види злочинів міжнародним правом не передбачені, і відповідальність за конкретні злочини настає за законодавством або за рішенням спеціалізованих міжнародних судів (Міжнародного кримінального суду) у кожному конкретному випадку.

Останнім часом Україна ратифікувала низку міжнародних конвенцій, як-от Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (прийнята Генеральною Асамблеєю ООН від 15 листопада 2000 р.) [1]. Вважається, що в цих умовах виявляються дві тенденції, які необхідно враховувати, відповідаючи на питання про природу співвідношення міжнародного і внутрішньодержавного кримінального права. Перша тенденція – це тісний взаємозв'язок правових норм, що регулюють одну і ту саму область відносин, їх взаємний вплив і проникнення; друга тенденція – рішення традиційних питань внутрішньодержавного права шляхом укладення міжнародного, міждержавного угоди.

М. Антонович зазначав, що міжнародне і внутрішньодержавне право є двома різними правовими системами за всіма своїми основними елементами (об'єкт і суб'єкти права, структура правовідносин, джерела права). Лише частково збігаються об'єкти права. Саме це і викликає саму проблему співвідношення міжнародного і внутрішньодержавного права. Він також вважав, що це практично одна проблема, оскільки мається на увазі юридична співвідношення обох систем, яке, в першу чергу, зводиться до способів виконання норм міжнародного права всередині держави [8].

Варто зауважити, що норми міжнародного кримінального права, як правило, є імперативними нормами та їх обов'язковість може виникнути тільки тоді, коли сам договір набуває чинності. У Віденській конвенції про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. передбачено, що вона набирає чинності після здачі на зберігання 35-ї ратифікаційної грамоти. Тобто вистачає 35 учасників, які склали грамоту. Для кожного окремого взятого держави Конвенція набуває чинності на 30-й день після здачі ратифікаційної грамоти на зберігання. А. Талалаєв вважав, що міжнародний договір взагалі може не вступати в силу, але це не буде перешкоджати дії правових норм у часі. Чому? Тому, що міжнародно-правові норми створюються державами і міжнародними організаціями та угоди між ними є остаточним для початку дії такої норми. Необхідно звернути увагу, що дійсність міжнародного договору – це особлива його якість як джерело міжнародного права. Тільки дійсні міжнародні договори можуть бути джерелами обов'язкових для держав міжнародно-правових норм. Юридична дійсність, зокрема, міжнародних договорів, не може оцінюватися з точки зору політичних [2].

Д. Ландерс вважає, що у Віденській конвенції про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. у

ст. 28 сформульований принцип відсутності у міжнародних договорів зворотної сили. За деякими даними, лише дев'ять з гаким відсотків договорів мають зворотну силу, з них дві третини терміном не більше одного року, а половина – до трьох місяців, що дає змогу вважати ретроактивність (зворотну силу) договорів винятком, а неретроактивність – правилом. Варто вважати, що положення міжнародного договору обов'язкові для його учасника лише щодо дій або фактів, які мали місце після набрання договором чинності для зазначеного учасника, або щодо ситуацій, які продовжували існувати і не припинилися після вступу договору в силу [4].

Принцип неретроактивності не порушується застосуванням міжнародного договору до питань, які виникли до набуття договором чинності, якщо ці питання продовжують існувати. Наприклад, Європейська комісія з прав людини не вважала себе вправі розглядати обгрунтованість законодавчих, адміністративних або судових актів, прийнятих до набрання чинності Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 р., вона застосувала на себе юрисдикцію в тих випадках, коли розгляд мав місце нещодавно або ці акти застосовувалися вдруге після набуття Конвенцією чинності [3].

Отже, у разі суперечності договору наявній імперативній нормі він є недійсним з самого початку, тобто нікчемним (ст. 53 Конвенції), учасники встановлюють наслідки будь-якої дії на підставі положення, що суперечить імперативній нормі. Незважаючи на недійсність договору з самого початку, вчинені відповідно до нього дії зберігають свою силу, якщо вони здійснені на підставі положень, що не суперечать імперативній нормі. Водночас учасники зобов'язані узгодити свої взаємовідносини з імперативною нормою [5].

Таким чином, можна підбити проміжний підсумок, що припинення дії міжнародного договору може настати в кількох випадках. По-перше, коли дія міжнародного договору або його частини скасована з причини невідповідності принципам міжнародного права і, відповідно, імперативній нормі. По-друге, коли безстроковий договір втрачає силу внаслідок його заміни знову укладеним договором. По-третє, коли міжнародний договір укладений на певний термін і після закінчення терміну втрачає юридичні обов'язки для

сторін, що його підписали. І, по-четверте, коли держава-учасник договору виходить із договору. На підставі викладеного можна констатувати той факт, що норми міжнародного кримінального права трансформовані з міжнародного права і водночас підкоряються правилам і принципам міжнародного права [8].

Сфера дії договору визначається учасниками. Однак, як загальне правило, договір діє на всій території держави. У міжнародній практиці визнається, що договір підлягає застосуванню щодо всієї території держави, якщо інше в ньому не зазначено [4].

Відповідно до ст. 4 Римського статуту Міжнародного кримінального суду, Суд володіє міжнародною правосуб'єктністю. Він також володіє такою ж правосуб'єктністю, яка може виявитися необхідною для здійснення його функцій та досягнення його цілей. Суд може здійснювати свої функції і повноваження, як це передбачено в Статуті, на території будь-якої держави-учасника і, за спеціальною угодою, на території будь-якої іншої держави.

З відомою часткою умовності, залежно від свого об'єкта, тобто спрямованості та заподіяння шкоди відповідним інтересам і відносинам, як правило, склади міжнародних злочинів передбачені конвенціями, що зобов'язують держави, які беруть участь у них, ввести відповідні норми в своє національне кримінальне право, і, відповідно, у разі конвенційних злочинів вирок виноситься на основі національного кримінального права. Ці конвенції містять постанови, які зобов'язують держави, згідно з міжнародним і національним правом, приймати всі практично здійсненні заходи з метою запобігання відповідним злочинам. На підставі викладеного можна зробити висновок, що становлення та розвиток міжнародного кримінального права, з одного боку, прямо відчувало на собі вплив національного права, а з іншого – міжнародне кримінальне право стало чинити вплив на території держави на внутрішнє кримінальне право.

Під час розгляду питання імплементації норм міжнародного кримінального права не видається можливим обійти питання про співвідношення міжнародного і внутрішньодержавного кримінального права, застосування міжнародних норм у часі і просторі. На сьогодні це одна з найважливіших проблем у науці міжнародного кримінального права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шанхайская конвенция о борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом от 15 июня 2001 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.conventions.ru/view_base.php?id=1070.
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (укр/рос) : Міжнародний документ від 31.10.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – N 49.
3. Талалаєв А. Віденська конвенція про право міжнародних договорів. Коментар / А. Талалаєв. – М., 1997. – С. 116.
4. Landers D. Worterbuch der Deutschen Sprache. – Bd.I. Leipzig, 1848. – S. 639.
5. Yearbook of the European Convention of Human Rights. The European Commission and European Court of Human Rights. 1958–1959 by Council of Europe. – Oxford University Press. – P. 230–235.
6. Succession of States in relation to General Multilateral Treaties of which the Secretary-General is Depositary (A/CN.4/150) (1962)/ – P. 73–74, 138.
7. Tavernier P. Recherches sur l'application dans le temps des actes et de regles en droit international public. – P., 1970. – P. 39–45.
8. Антонович М. Міжнародне публічне право / М. Антонович. – К.: Вид. дім «КМ Академія»; Алеута, 2003. – 308 с.